

УДК 82-311.6:821.111(73)(045)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.4.11>

Г. М. БІЛОКОНЬ

старший викладач кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

Електронна пошта: halyna.bilokon@npp.nau.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-9875-1843>

ІДЕНТИЧНІСТЬ «НОВОГО АДАМА» У РОМАНІ ЛЕСЛІ МАРМОН СІЛКО «САДИ В ДЮНАХ»

Стаття присвячена дослідженню своєрідності завойовницького месіанства, яка є основою антропоморфічного націоналізму літературного процесу XIX – першої половини XX сторіччя, що сприяло узурпації американської ідентичності образами християнізованого білого чоловіка на матеріалі роману сучасної корінної письменниці Леслі Мармон Сілко «Сади в дюнах» та одного з її головних героїв Едварда Палмера. Проаналізовано огляд ідей науковців щодо тенденцій інтерпретування сучасних літературних творів авторів індіанського походження. Зазначено, що чисельні літературознавці звертають увагу на космополітизм як на корисну концепцію для розширення та розробки галузей постколоніальних досліджень, досліджень у межах географічних та літературних кордонів і, мабуть, найбільш провокаційно, досліджень індіанців і корінних народів Північної Америки. Висвітлено наявність анти-американських тем, що загострюють увагу читача проти європейської просвітницької конфігурації расових тіл і хвороб. Зроблено спробу з'ясувати розуміння справжніх цінностей представниками європейського та північноамериканського імперіалізму та корінних американців. Аналіз наведених текстових прикладів доводить наявність особливого акценту, що робиться на питаннях, пов'язаних із ідентичністю, культурою та суспільством у контексті збільшення транснаціональної мобільності, технологічного прогресу та глобалізації. У статті зазначено, що колоніальні загарбники наділили чужий та екологічно відмінний ландшафт Америки тропічністю, аби якомога ближче перетворити її на тропічний Едем, якого вони так прагнули, відправляючись на новий континент, натомість ставши тропічним пеклом, яке було створено завдяки колоніальному контакту, епідеміям, договорам, виселенню, примусовому переселенню та вигнанню корінних американців із їхніх суверенних земель.

Ключові слова: космополітизм, ідентичність, транснаціональна мобільність, завойовницьке месіанство, корінне населення.

Постановка проблеми. Простір анти-американських тем у романі Леслі Мармон Сілко «Сади в дюнах», що загострюють увагу читача проти європейської просвітницької конфігурації расових тіл і хвороб, надзвичайно різноманітний. Для європейських колоніальних загарбників землі, що оточують сучасний кордон США та Мексики, викликали образи тропіків. Проте називати цю (насправді субтропічну) частину земної кулі «тропіками» було ще одним способом визначення культурно чужого та екологічно відмінного ландшафту на тлі помірної Європи. Європейці «винайшли» тропічність Америки, аби якомога ближче перетворити її на тропічний Едем, якого вони так прагнули, відправляючись на новий континент.

Аналіз попередніх досліджень. Різні аспекти розвитку історії США кінця XIX – початку XX століття, позитивні та негативні сторони «цивілізації», спосіб життя, автентичні деталі, світоуявлення, спектр цінностей, що

пов'язаний із величезною територією, знайшли відображення в чисельних роботах науковців та дослідників на кшталт О. Г. Шостак, Н. І. Березнікової, Девіда Е. Станнарда, Фена Чаа, Терре Раяна та інших.

Виклад основного матеріалу. Пишучи про роман Леслі Мармон Сілко, українська дослідниця О. Г. Шостак говорить: «Романні сади в різних кінцях світу мають наводити читача на думку про Едемський сад» [Шостак 2009 : 457].

Проте Америка стала натомість «хворими» землями, тропічним пеклом, яке було створено завдяки колоніальному контакту, епідеміям, договорам, виселенню, примусовому переселенню та вигнанню корінних американців із їхніх суверенних земель. Все вище згадане разом призвело до того, що Девід Е. Станnard назвав би «найгіршим людським голокостом, свідком якого коли-небудь був світ» [Stannard 1993 : 45]. Тепло навколишнього середовища перетворилося на тепло тіла індіанської хвороби

і стало для Сілко відповідною метафорою, щоб розкрити гіркоту та гостроту травматичної історії індіанців. Як зазначає О. Шостак, «художні твори Л. М. Сілко є найбільш політично орієнтованими серед письменницького загалу корінних письменників» [Шостак 2021 : 106].

Справді, протягом кількох десятиліть після прибуття європейців у Новий Світ чисельність індіанців скоротилася приблизно на дев'яносто відсотків через епідемії віспи, кору та інших смертельних європейських хвороб. Вважається, що ці епідемії внесли принаймні стільки ж, скільки іспанська зброя до повалення імперій ацтеків та інків, знищивши корінне населення інфекціями, до яких завойовники в основному були несприйнятливі. Хвороби також були потужним фактором європейської концептуалізації суспільства індіанців: те, що корінне населення захворіло смертельними хворобами, вважалося доказом їхньої расової та фізичної меншовартості. Особливо це сталося наприкінці дев'ятнадцятого століття, коли європейці пишалися своїм науковим розумінням причин хвороб і висміювали те, що вони вважали «фаталізмом, марновірством і варварством місцевої реакції на хвороби». Це сприяло зростаючому розумінню хвороб, їхньої етіології. Наприкінці дев'ятнадцятого століття європейці дуже пишалися своєю вродженою расовою та фізичною «перевагою».

У романі Леслі Мармон Сілко 1999 року «Сади в дюнах» дівчинка Індіго із племені піщаних ящірок змушена розлучитися зі своєю сім'єю. Її приймає європейсько-американська пара Хетті та Едвард, які беруть її у подорож Європою. Індіго відвідує чужі місця, споглядає незнайомі краєвиди, збирає насіння невідомих рослин і спілкується із людьми, які представляють різні культури. Незважаючи на відчуття відокремленості від дому, яке супроводжує її протягом усієї подорожі, маленькій індіанці вдається встановити емоційні та духовні зв'язки, які полегшують спілкування, незважаючи на культурні відмінності. Дівчина сумує за домом, але їй вдається простежити зв'язок із рідним домом у найдивніших куточках світу. Можна запитати: чи може легкість, з якою Індіго населяє чужі простори, і її емпатичний підхід до людей та інших живих істот, з якими вона стикається, наділити її трансатлантичними

подорожами космополітичним характером? Чи є Індіго корінним космополітом?

Космополітизм знедавна знову набуває особливої ваги як цінний критичний дискурс, придатний для реагування на швидко мінливі реалії сучасного світу, особливий акцент робиться на питаннях, пов'язаних із ідентичністю, культурою та суспільством у контексті збільшення транснаціональної мобільності, технологічного прогресу та глобалізації. Як зазначають численні вчені, що займаються космополітизмом, він є дуже широким міждисциплінарним явищем, це робить завдання визначення терміна надзвичайно складним, якщо взагалі можливим. У найпоширенішому та розмовному розумінні цього терміна космополітизм розглядається як протилежність націоналізму і характеризується відстороненістю від національних та місцевих зв'язків, що замінені прийняттям гуманістичної чутливості та багатим розмаїттям людських практик. За словами Фен Чеа, одного з найвідоміших вчених у цій галузі, «космополітизм полягає в тому, щоб розглядати себе як частину світу, кола політичної належності, яке виходить за межі обмежених зв'язків спорідненості та країни, щоб охопити все детериторіалізоване людство».

Численні літературознавці також звернули увагу на космополітизм як на корисну концепцію для розширення та розробки галузей постколоніальних досліджень, досліджень у межах географічних та літературних кордонів і, мабуть, найбільш провокаційно, дослідження індіанців і корінних народів Північної Америки. Роман «Сади в дюнах» повертається до тем, які Сілко досліджувала в попередніх романах: корінна опозиція по відношенню до культурно-географічної колонізації, різноманітні сценарії революційних виступів проти західної влади і перехідного характеру національних культур, що становлять їхню найбільш характерну та потужну рису. Як Терре Раян зауважує, що це передусім «тонко створена історія європейського та північноамериканського імперіалізму дев'ятнадцятого століття», оскільки «вона охоплює завоювання Америки, ботанічне піратство, геноцид, примусову християнізацію та насильство проти жінок, корінних народів і землі». Роман обертається навколо і часто фокусується на проблемах очима Індіго,

з племені піщаних ящірок, вигаданого племені, натхненного багатьма племенами річки Коло-радо. В Італії подорожувальники натрапляють на образи дохристиянських мадонн, які вражають уяву Індіго і Хетті значно більше канонічних статуї: «Вона стала в алькові зі статуєю Марії з дитям Ісусом на руках, якими несправжніми вони здалися після теракотових мадонн у чорному саду Лаури. Моя Мати, мій Дух, – слова зі старих гностичних Євангелій постали в її думці, – Ти, що перед усіма речами, Благодать, Мати Містичної, Передвічної Тиші, – після місяців у забутті, мов у мілкій могилі, її дисертація знов заговорила до неї. – Нетлінна Мудрість, Софія, матеріальний світ і плоть є лише тимчасовими – немає гріхів плоті, бо дух є всім!» [Silko 1999 : 450]. Як науковець О. Шостак пише: «Письменниця одстоює первинність живого духу справжньої віри над матеріальними умовностями, що насаджує вірянам офіційна церква» [Шостак 2020 : 283].

Індіго відокремлюють від матері та старшої сестри Солт і поміщають у Шерман Інститут у Ріверсайді, Каліфорнія, з якого вона втікає. Її приймають до себе Едвард та Хетті Палмер. Трансатлантичний і транскультурний нарратив роману розпочинається з того, що Едвард є вченим ботаником-любителем, який намагається отримати прибуток від торгівлі орхідеями. Різні методи взаємодії Едварда та Індіго із різноманітними культурами, з якими вони стикаються під час своїх подорожей, збагачує роман. Якщо Едварда Палмера Сілко обирає як персонажа, щоб представити перспективу космополісу, швидко стає зрозумілим, що таке прочитання веде у глухий кут. Хоча на перший погляд, із його широкими знаннями про світ і його флору, частими подорожами та контактами із іноземними культурами, Едвард справді має бути «громадянином світу», оскільки йому комфортно як вдома, так і в інших місцях. Він легко вражає свою наречену, а потім і дружину Хетті своїм невимушеним ставленням до міжнародних подорожей, представляючи себе мандрівником, який цікавиться новими враженнями та спокійно відчуває себе: «Він багато подорожував до найдалших і найзахоплюючих місць, мав чудовий дар оповідача про свої пригоди, в яких він із гумором зображав себе невинним туристом, що пройшов через пекло й завжди

налаштований на лихо» [Silko 1999 : 79]. Але насправді він не є ані невинним, ані космополітом. Зустрічі із чужими землями та культурами, скоріше, для нього уособлюють експлуататорську форму транснаціональних подорожей.

Коли Сілко розповідає історію експедицій Едварда, стає зрозумілим, що його інтерес до рослин є суто комерційним. Зразки *Brassavola podosa*, маленька орхідея із запахом гарденії стали першими живцями, які він отримав із наміром перепродажу із прибутком. Незважаючи на його знання про священний статус квітки для місцевих жителів, підхід Едварда завжди є суто комерційним: «Вона була просто орхідеєю, зняряддя, щоб перемогти над громадськістю. Священики Сонця майя вважали орхідею священною, тому що вона незмінно цвіте в день осіннього рівнодення. Квіти богів! Він міг уявити оголошення в журналах просто зараз» [Silko 1999 : 371]. На жаль, святість рослини важлива для Едварда лише у контексті збільшення потенційних продажів орхідею колекціонерам. Оскільки він не виявляє поваги до корінних культур і релігій, священного статусу квітки, культура залишається неактуальною для його схем. Ця ж логіка поведінки повторюється під час його експедиції річкою Пара. Як діловий партнер *Lowe & Company*, він прискіпливо вишукує у джунглях найрідкісніші види диких орхідей, намагаючись покращити своє фінансове становище. Його не турбує жорстока історія імперіалізму та рабства, до якого причетні прекрасні квіти: «Тепер індіанці знали ціну дикій орхідеї, але часто білі посередники приходили вгору по течії і вимагали увесь запас виду, щоб загнати ринок. Індіанців, які не співпрацювали, били або катували, як на бразильських так і на колумбійських гумових станціях» [Silko 1999 : 133].

Інструментальний підхід, з яким Едвард підходить до рослин, поширюється і на те, як він ставиться до корінного населення. Його контакти з місцевими жителями повторюють імперіалістичну логіку переваги білої раси: індіанці річки Пара є лише корисним зняряддя для перевезення важкого багажу та громіздкої фотоапаратури, або коли вони допомагають знайти рідкісні види квітів. Брати-метиси набувають людських рис лише тоді, коли вони врятовують життя Едварда, доглядаючи за його зламанною

ногою та транспортуючи його благополучно до човна. Дослідниця Н. Березнікова також вказує на нерівноправ'я між представниками білої раси та представниками корінного населення, що полягає, наприклад, у «неспроможності корінних отримати високий рівень освіти у резерваційних школах як маркер щодо соціальної нерівності у багатій країні, яка проголошує демократичні засади, але пристойні школи на резерваціях для дітей корінного населення не є пріоритетом» [Березнікова 2021 : 111]. Так само Індіго ніколи не є у його очах втраченою дитиною, яка потребує допомоги, але є такою, що може бути корисною як служниця Хетті, або, за іншим сценарієм, останнім живим представником якогось індіанського племені, що її він міг сфотографувати та вивчити, що, у свою чергу, може зробити його відомим у академічному світі. Взаємодія Едварда з небілими людьми керується неповагою та страхом до культури іншого. Коли Едвард відвідує громадський ринок у Тампіко, він помічає на одному з індіанців метеоритні камені. Схвилюваний своїм відкриттям, він переслідує стару темношкіру жінку, яка виявляється власницею каменів. На диво, жінка відмовляється продавати каміння і натомість погрожує Едварду про ціну, яку він заплатить у майбутньому. Паралізований страхом, Едвард зосереджується на рисах жінки як на зовсім відмінних від його власних. Усе, що він бачить, це її темний колір обличчя та «риси жінки майї: гострі високі вилиці і орлиний ніс» [Silko 1999 : 87]. Він не може зрозуміти джерела презирства в її голосі та очевидної відсутності поваги з її боку до нього як білого чоловіка, і це змушує його жахатися: «Вона нахилила своє блакитне обличчя і груди ближче, він відчув жар її дихання і миттєво страшний жах охопив його, наче йому загрожувала неминуча небезпека» [Silko 1999 : 88]. Ця зустріч стисло продемонструвала, що подумки Едвард не руха-

ється далі імперіалістичних та колоніалістичних проектів західного світу, які він і представляє. Саме тому він цілковито не може втілити космополітичний дух.

Як зазначає О. Шостак, «американський Адам» Едвард, засліплений прагненням усе, до чого він торкається, перетворити на гроші, не був спроможний нічого навчитися в індіанки Індіго. На відміну від тітоньки Бронуін, яка визнає вторинність привнесеної європейцями на американський континент матеріальної культури стосовно духовної культури корінних жителів, Едвард тривожиться думкою, що Індіго побачить, що переконання древніх європейців були подібними до уявлень корінних американців, «ідея гріховності статевих стосунків, які, по суті, є актом зародження й продовження життя на землі, на думку Л. М. Сілко з'явилися у Північній Америці лише із приходом християнства» [Шостак 2005 : 503]. Для нього старовинний культ жіночності й плодючості не більше, ніж зібрання артефактів, що за нагоди можна продати вигідно, він не бачить у них ні духовної цінності, ні краси» [Шостак 2013 : 298]. «Едвард сказав, що він знаходить гротескних мадонн більшими монстрами, ніж кентаври або мінотаври» [Silko 1999 : 297].

Результати й висновки. Своєрідність висвітленого завойовницького месіанства, що сприяло узурпації американської ідентичності образами християнізованого білого чоловіка, є основою антропоморфічного націоналізму літературного процесу ХІХ – першої половини ХХ сторіччя і знайшло свій відбиток і у творчості Л. М. Сілко. Цей феномен можна вважати метафізичною основою американської цивілізації. Це явище викликає значний літературознавчий інтерес і має присутню дослідницьку перспективу для сучасного американістського літературознавчого дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березнікова Н. І. Діалог молоді та батьків: пошук справжніх та фальшивих цінностей корінної ідентичності у творчості Шермана Алексі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»: зб. наук. праць*. Одеса, 2021. Вип. 48. Т. 3. С. 110–114.
2. Шостак О. Г. Становлення письмової літературної традиції корінних народів Північної Америки. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія Філологічні науки*. 2021. № 2(22). С. 98–112.
3. Шостак О. Г. Художнє вираження національної ідентичності в творчості сучасних північноамериканських письменників корінного походження. Київ : Талком, 2020. 543 с.
4. Шостак О. Г. Леслі Мармон Сілко: Між білим і червоним полюсом американської літератури. *Літературознавчі студії* : зб. наук. праць. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. Вип. 12. С. 502–508.

5. Шостак О. Г. Архетипологія роману Леслі Мармон Сілко «Сади в дюнах». *Літературознавчі студії* : зб. наук. праць. Київ : ВПЦ Київський університет, 2009. Вип. 23. Ч. 1. С. 456–463.
6. Шостак О. Г. Втілення ідеї всеєдності у романі «Сади в дюнах» Леслі Мармон Сілко. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* : зб. наук праць. Київ : Університет «Україна», 2013. Вип. 28. С. 295–311.
7. Cheah, Pheng. *Inhuman Conditions: On Cosmopolitanism and Human Rights*. Harvard UP, 2006. 336 p.
8. Ryan, Terre. “The Nineteenth-Century Garden Imperialism, Subsistence, and Subversion in Leslie Marmon Silko’s Gardens in the Dunes.” *SAIL*, vol. 19, no. 3, 2007, pp. 115–132.
9. Silko, Leslie Marmon *Gardens in the Dunes: A Novel*. Scribner Paperback Fiction Published by Simon and Schuster, 1999. 480 p.
10. Stannard, David. *American Holocaust: The Conquest of the New World*. Oxford University Press, 1993. 416 p.

REFERENCES

1. Bereznikova N.I. (2021) Dialog molodi ta bat'kiv: poshuk spravzhnix ta fal'shy'vy'x cinnostej korinnoyi identy'chnosti u tvorchosti Shermana Aleksii [Dialogue of the youth and parents: searching for markers of real and fake valuables of indigenous identity in the works of Sherman Alexie]. *International Humanitarian University Herald. Philology*, vol. 48, no. 3, pp. 110–114.
2. Shostak O.G. (2021) Stanovlennya py's'movoyi literaturnoyi trady'ciyi korinny'x narodiv Pivnichnoyi Amery'ky'[Formation of Native American Written Literary Tradition]. *Academic journal “Alfred Nobel University”*, vol. 2(22), pp. 98-112.
3. Shostak O.G. (2020) Xudozhni vy'razhennya nacional'noyi identy'chnosti v tvorchosti suchasny'x pivnichnoamery'kans'ky'x py's'menny'kiv korinnogo poxodzhennya [Artistic expressions of national identity in the works of contemporary North American writers of indigenous origin]. Kyiv: Talkom.
4. Shostak O.G. (2005) Lesli Marmon Silko: Mizh bilym i chervonym poljusom amerykanskoji literatury [Leslie Marmon Silko: Between the White and Red Poles of American Literature]. *Contemporary Literary Studies*, vol. 12, pp. 502-508.
5. Shostak O.G. (2009) Arkhetypolohiya romanu Lesli Marmon Silko «Sady v dyunakh» [Archetypology of Leslie Marmon Silko's Gardens in the Dunes]. *Contemporary Literary Studies*, vol. 23(1), pp. 456-463.
6. Shostak O.G. (2013) Vtilennya ideyi vseyednosti u romani «Sady v dyunakh» Lesli Marmon Silko [Unity incarnations in Leslie Marmon Silko's Gardens in the dunes]. *Humanitarian Education in Technical Universities*, vol. 28, pp. 295-311.
7. Cheah, Pheng. *Inhuman Conditions: On Cosmopolitanism and Human Rights*. Harvard UP, 2006. 336 p.
8. Ryan, Terre. “The Nineteenth-Century Garden Imperialism, Subsistence, and Subversion in Leslie Marmon Silko’s Gardens in the Dunes.” *SAIL*, vol. 19, no. 3, 2007, pp. 115–132.
9. Silko, Leslie Marmon *Gardens in the Dunes: A Novel*. Scribner Paperback Fiction Published by Simon and Schuster, 1999. 480 p.
10. Stannard, David. *American Holocaust: The Conquest of the New World*. Oxford University Press, 1993. 416 p.

H. M. BILOKON

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Applied Linguistics,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
E-mail: halyna.bilokon@npp.nau.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-9875-1843>

THE IDENTITY OF THE “NEW ADAM” IN LESLEY MARMON SILCO’S NOVEL “GARDENS IN THE DUNES”

The article is devoted to the study of the uniqueness of conquest messianism, which is the basis of anthropomorphic nationalism of the literary process of the XIX – first half of the XX century, which contributed to the usurpation of American identity by images of a Christianized Edward Palmer. A review of scholars’ ideas on trends in the interpretation of modern literary works by authors of Indian origin is analyzed. It is noted that many literary critics point to cosmopolitanism as a useful concept for expanding and developing areas of postcolonial research, research within geographical and literary boundaries, and perhaps most provocatively, the study of North American Indians and Indigenous people. The presence of anti-American themes that sharpen the reader's attention against the European educational configuration of racial bodies and diseases is highlighted. An attempt has been made to clarify the understanding of true values by representatives

of European and North American imperialism and Native Americans. The analysis of the given textual examples proves that there is a special emphasis on issues related to identity, culture and society in the context of increasing transnational mobility, technological progress and globalization. The article notes that the colonial invaders endowed America's alien and ecologically distinctive landscape with tropics in order to bring it as close as possible to the tropical Eden they had longed for on a new continent, instead of becoming a tropical hell created by colonial contacts, evictions, forced relocations, and expulsions of Native Americans from their sovereign lands.

Key words: cosmopolitanism, identity, transnational mobility, conquest messianism, indigenous people.